

Ю. В. ХАЛАДЖИ (викладач)
Донецький національний технічний університет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ В ВНЗ

В статті розглянуто стратегію, зміст і найближчі перспективи розвитку гуманітарної освіти, від яких залежить спрямованість, характер і світогляд майбутніх фахівців профільних закладів вищої освіти. Проаналізовано проблеми підготовки майбутніх фахівців у вітчизняній педагогічній практиці технічних ВНЗ з огляду на гуманітаризацію навчального середовища. Досліджено роль гуманітарної освіти у зростанні інтегрованості сучасної освітньої системи в Україні та підвищенні якісних показників освіти в контексті європейської інтеграції суспільства.

Ключові слова: гуманітарна освіта, інтеграція суспільства, спрямованість, технічний профіль.

Постановка проблеми. Динаміка науково-технічних змін у суспільстві, усвідомлення того, що освіта – основа економічної й суспільної заможності, висувають підвищені вимоги до підготовки фахівців технічного профілю. В Україні є суперечність між якістю системи технічної освіти й вимогами, що постають перед фахівцями. Майбутній фахівець повинен мати якості, які відображають фахову компетентність, ціннісні орієнтації, соціальну спрямованість, бути носієм загальнолюдських і культурних цінностей, прагнути до самовдосконалення.

У процесі підготовки майбутніх фахівців технічного профілю важливо створити можливість вибору форм, методів, засобів навчання й виховання, які забезпечать повноцінну готовність до фахової діяльності, адже зростає потреба у фахівцях, котрі мають знання й духовний потенціал, який ґрунтується на традиційних моральних і культурних цінностях. Методика підготовки майбутніх фахівців у технічних ВНЗ має бути спрямована на максимальне «олюдження» знань, адже гуманітаризація поряд із фундаменталізацією, інформатизацією, інноватизацією є підґрунтям реформування вищої технічної освіти. Гуманітаризація підготовки у ВНЗ допомагає збагатити, вдосконалити інтелектуальний і духовний розвиток майбутніх фахівців, адже лише через особистісну зрілість можна досягти професіоналізму. Актуальність проблеми гуманітарної освіти в процесі підготовки майбутніх фахівців технічного профілю в технічних ВНЗ і її недостатнє наукове осмислення зумовили вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність та своєчасність даного дослідження зумовлена, з одного боку, соціальними замовленням суспільства на фахівців технічного профілю, які б мали не тільки певну професійну кваліфікацію, а й високу гуманітарну підготовку, а з іншого – тим фактом, що порушена проблема поки що не одержала в педагогічній науці достатнього розкриття.

Проблема гуманітарної підготовки спеціалістів технічного профілю не нова, але інтерес до неї не спадає, бо постійно зростає потреба як гуманітарних знань, так і гуманітарного знання як людино творчого фактора в формуванні особистості майбутнього фахівця залишаються найактуальнішими. В українській та російській педагогічній науці загальні проблеми гуманітарної підготовки спеціалістів технічних навчальних закладів досліджували такі вчені, як Пашков Ф.С. та Шубін В.І. (пошук шляхів гуманітарної реконструкції інженерної освіти), Лузік Е. (цілі та завдання гуманітарної підготовки в системі технічної університетської освіти), Логачев В. та Гараніна О. (активізація процесу гуманітарної підготовки студентів технічних вузів) та інші. Дослідницький інтерес багатьох науковців спрямований на визначення ролі гуманітарних дисциплін у становленні особистості інженера (Ковальова О.В., Мазуркевич Л.О., Фізер І., Малахова Н.Н.). Проблема інтеграції технічних та гуманітарних дисциплін висвітлена в роботах Рогозіна Г.Г., Надводської В.В., Кузьміченко І.О., Вознюк О.М. та інші.

Метою статті є розгляд та вивчення актуальних проблем гуманітарної освіти в процесі підготовки майбутніх фахівців технічного профілю в ВНЗ.

Аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціалістів (візьмемо для прикладу напрям 6.050502 «Інженерна механіка») дозволяє зробити висновок, що всі результати діяльності сучасного інженера спрямовані більшою мірою на розвиток інформаційно-інтелектуального ресурсу, ніж матеріального. Тому зростає роль гуманітарної складової в підготовці сучасного фахівця. Сучасний

інженер повинен вміти не тільки задовольняти технічні проблеми суспільства, а й передбачати соціальні, економічні та екологічні наслідки своїх дій та винаходів, а також орієнтуватися в світовому професійному просторі.

Проблематика наукових досліджень гуманітарної освіти диктується необхідністю докорінного перегляду навчально-методичних підходів до викладання дисциплін гуманітарного циклу в зв'язку з новою політичною й правовою ситуацією в країні, а саме: усім своїм змістом гуманітарна освіта має бути спрямована на людину в усій повноті її природного й суспільно-індивідуального буття. Інтереси людини, її щастя, добробут, здоров'я, благополуччя – понад усе, незалежно від того, яка проблема – економічна, природнича, соціально-політична чи соціокультурна – розглядається в будь-якому навчальному предметі.

Серйозного збагачення потребує й дидактична база з урахуванням інноваційних технологій у цій сфері для забезпечення технічного прогресу, розвитку науки, культури, розроблення психолого-педагогічних технологій, вироблення конкурентно-спроможної, інтелектуальної, науково-гуманітарної продукції. Йдеться, зокрема, про визначення основних пріоритетів у сферах як духовної творчості й наукових досліджень, так і громадсько-політичного життя, про надання динамічного розвитку гуманітарним, соціально-економічним наукам для забезпечення високої якості загальної та фахової підготовки, удосконалення системи навчання та виховання, що є складовою оновлення змісту вищої освіти [2, с.45].

Багатоаспектність структури людини диктує необхідність гармонійного сполучення в процесі її розвитку елементів національної й загальнолюдської культури. Такий підхід може базуватися лише на створенні єдиного освітнього простору як необхідної умови сучасного розвитку цивілізації, що припускає гармонійну єдність у змісті виховання й утворення національних та загальнолюдських цінностей, чим забезпечує оптимальні умови для цілісного розвитку особистості. Таким чином, нова гуманітарна парадигма освіти, що формується на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку науки, культури, освіти та виховання, доведених теорією та перевірених практикою знань, має відповідати потребам особистості, суспільства та держави. Основними шляхами досягання цього вбачаються:

- вивчення й розвиток вітчизняної культури;
- опанування мови – фахової та літературної;
- вивчення й рецепція кращих досягнень світової духовної культури й гуманітарної науки, зокрема;
 - оволодіння основними засобами залучення до світової культури й сучасних засобів наукової комунікації (вивчення іноземних мов, оволодіння комп'ютерними технологіями, Інтернетом тощо);
 - запровадження ефективних освітніх технологій, включно з дистанційними;
 - інтеграція академічної та галузевої науки;
 - вироблення стратегії розвитку гуманітарної освіти в гуманітарних, технічних, природничих вищих закладах освіти, перспектив відродження й розвитку національної вищої школи, нових педагогічних технологій;
 - розроблення системи діагностики якості гуманітарної освіти для визначення відповідності рівня освіти державним стандартам з урахуванням досвіду, який уже набули навчальні заклади України [1, с.235].

Виходячи з того, що освіта як відкрита динамічна система повинна забезпечувати здатність до аналізу змін, упередження майбутнього, гнучкості реакції, змінюються також роль та цілі гуманітарної підготовки й системи технічної освіти.

Так, якщо порівняти основну мету технічної університетської освіти із завданнями гуманітарної підготовки в процесі навчання, то головним завданням її є вивчення законів гармонійної взаємодії природи й суспільства та сучасна підготовка можливостей їх практичного використання, що й визначає функціональний напрямок гуманітарної підготовки в технічному університеті. Тоді, у відповідності до характеру свого предмета, гуманітарна підготовка в процесі навчання виконує таку тактичну та стратегічну мету:

- розкриває сутність явищ взаємодії природи, людини й суспільства й пізнає ці закони гармонійної взаємодії (тактична мета);
- з'ясовує й обґрунтовує можливість на практиці використовувати пізнані закони (стратегічна мета) [3, с. 150].

Сформульовані цілі та завдання вказують місце гуманітарної підготовки в системі технічної університетської освіти – об'єднання фундаментальності, ступеневості пізнання, формування творчого мислення та філософських засад світоглядних позицій майбутнього спеціаліста.

Орієнтація на ці пріоритети повинна сприяти становленню сучасної філософії технічної освіти як міждисциплінарної галузі, яка включає в себе ціннісні, гуманітарні та етичні параметри, що інтегрують природно-наукові, загально-технічні, спеціально-технічні й гуманітарні знання, широко використовує традиції світової й вітчизняної культури в світі [4, с.90].

Виходячи з ролі й функцій гуманітарної підготовки в сучасному суспільстві, в основу формування її змісту в системі університетської освіти повинні бути покладені ідеї фундаменталізації та гуманізації, тобто гуманітарна підготовка класичного університету не повинна носити вузькопрофільний характер. Звідси витікає, що головним елементом удосконалення навчального процесу в профільних університетах повинно стати включення в навчальні плани гуманітарної підготовки природничо-технічних дисциплін і, відповідно, циклу гуманітарних дисциплін у природничо-технічну фундаментальну підготовку. Причому цей процес не можна розглядати як просте змішування вже відомих предметів. Ідеться про створення нового покоління проблемно-орієнтованих інтегрованих курсів, реалізація яких потребує від студентів та викладачів міждисциплінарного синтезу й об'ємного поліпредметного системного бачення. Розробка таких предметів, як основа формування інтегративних якостей особистості, повинна стати пріоритетною в психолого-педагогічних дослідженнях проблем вищої освіти.

Крім того, в освітній процес, на мій погляд, повинні бути включені такі дисципліни й курси, зміст яких відображає процес інтеграції й диференціації в сучасній науці. Тут не обійтися без використання кібернетики, синергетики та інших галузей знань, що виникли на стиках наук і дозволяють виходити на системний рівень пізнання дійсності. Таким чином, у змісті оновленої підготовки профільного ВНЗ першорядну роль мають відігравати інтегровані (міждисциплінарні) курси, які містять фундаментальні (філософські й методологічні) знання, що є базою для формування загальної й професійної культури. Ці курси мають стати основою для адаптації випускників профільних ВНЗ до нових професій, спеціалізацій, а також теоретичною основою для розгортання прикладних наукових досліджень. З іншого боку, необхідність удосконалення змісту гуманітарної освіти також обумовлена визначенням у сучасній соціокультурній ситуації пріоритету цілісної особистості.

У змісті університетської освіти цей пріоритет виявляється в тенденції гуманізації навчального процесу, суть якого в орієнтації на розкриття потенціалу особистості студента, врахування його можливостей та вподобань, психологічних особливостей. Тому в основу вдосконалення змісту гуманітарної підготовки профільного університету, на мій погляд, повинно бути покладено ряд основних, фундаментальних морально-етичних імперативів:

- загальнолюдські цінності (норми людського спільного проживання);
- національно-орієнтовані цінності (ідея національного самовизначення, національна культурна традиція);
- цінності сучасного світу (демократія, права людини, свобода вибору), які дозволяють на основі системи гуманітарної освіти визначити культ гармонійно розвиненої людини – освіченої, культурної, фізично й морально здорової, соціально-орієнтованої творчої особистості з активною соціальною позицією в суспільстві.

Окремим напрямком досліджень проблеми гуманітарної освіти є системний аналіз підручників і посібників із гуманітарних дисциплін та напрацьовування концептуально-конструктивних ідей щодо підготовки навчальної літератури з гуманітарних дисциплін у профільних ВНЗ України.

Виявлено, що вітчизняна навчальна література часто послуговується застарілими ідеологемами, віджилими стереотипами, позначається недоречностями, фактологічною суперечливістю, описовістю й декларативністю.

Опрацювання різноманітних навчально-педагогічних видань засвідчило в них брак сучасної методології опрацювання навчальних дисциплін, культурологічного збагачення та спрямування їх на внутрішній світ студентства, становлення особистого «Я» майбутніх фахівців. Рідко студенту щастить натрапити на інформацію, з якої можна відчутти, що культура розвивається неперервно, змінюється засобами кожного фаху та модернізується завдяки притокові об'єктивних і сучасних на даний момент процесів, а він відчуває себе спроможним вплинути на її хід культурою усвідомленої й творчої професійної праці.

У сучасній зарубіжній освіті престижним вважають той ВНЗ, де значну кількість годин відведено на вивчення гуманітарних дисциплін незалежно від спеціальності. Інтегративна модель навчального плану – намагання нормалізувати світоглядну культуру майбутнього фахівця. Це

відкриває перспективи для розвитку особистості та відтворення моделі професійної діяльності. Цікавим для вітчизняної освіти є зарубіжний досвід актуалізації аксіологічного потенціалу культурологічного знання. Інструментальне розуміння культурологічної освіти як засобу формування творчої особистості майбутнього фахівця поширене в зарубіжній педагогіці, оскільки воно пов'язане із соціальним замовленням на спеціалістів, здатних до творчості в нестандартних професійних ситуаціях у сучасному світі [5, с. 232].

Висновки. Усе вище викладене дозволяє зробити висновок, що, проблема гуманітаризації технічної освіти актуальна в усьому світі, адже з розвитком науково-технічного прогресу, погіршенням екологічного стану нашої планети, збудженням міжетнічних і міжнародних суперечностей суспільного значення набувають моральні цінності людини.

Також, незважаючи на той факт, що в сфері гуманітарної підготовки студентів у вищих технічних навчальних закладах накопичений значний досвід, гострою залишається проблема її активізації. Гуманітарні дисципліни, хоча й не є профілюючими, повинні розглядатися студентами, і перш за все самими викладачами як обов'язкові, а не додаткові. Необхідні зміни у становленні до гуманітарної підготовки студентів технічних вузів, бо це зумовлено сучасною соціокультурною, політичною, економічною та екологічною ситуацією. Суспільству потрібні спеціалісти, які здатні до змінної творчої діяльності, володіють високим рівнем культури технологічного мислення, характеризуються емоційною стабільністю та розвиненою самосвідомістю.

Шляхи розв'язання існуючих проблем гуманітарної підготовки студентів технічних вузів я бачу не в збільшенні кількості гуманітарних дисциплін, а в органічному доповненні існуючих інженерних дисциплін гуманітарним змістом; в модернізації змісту існуючих гуманітарних дисциплін відповідно до світових тенденцій; зменшенні кількості лекційних занять та впровадження інноваційних та активних методів і технологій навчання.

Саме такий підхід сприятиме діалектичному мисленню студентів, формуванню в них наукового світогляду, цілісних поглядів та переконань, а саме в цьому полягає мета будь-якої освіти.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми гуманітарної освіти: збірник наукових праць / За ред. А.М. Ломаковича і Г.В. Онкович. – Київ-Кременець: КОГП ім. Тараса Шевченка, 2004. –400 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: [науково-методичний посібник] / І. Д. Бех. - К.: ІЗМН, 1998. – 240 с.
3. Воронка Г. Дисципліни «ядрові» та елективні: фундаментація навч. процесу / Г. Воронка // Психологія і суспільство: Український науково-економ. і соціально-психолог. часопис. - 2005. - №4. – С. 147-156.
4. Гончаренко С.У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / С.У. Гончаренко; за ред. І.А. Зязюна // Неперервна профосвіта: проблеми, пошуки, перспективи; Ін-т педагогіки і психології профосвіти. - К.: ВПОЛ, 2000. – С. 81-107.
5. Гуманітаризація вищої освіти як шлях формування спеціаліста 21 століття: праці міжнародної науково-методичної конференції [Інженерна освіта на межі століть: традиції, проблеми, перспективи до 115 річниці Харківського державного політехнічного університету], (Харків, 28-30 березня 2000) / ХДПУ. - Харків, 2000. – С. 293.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2013

Ю. В. Халаджи. Актуальные проблемы гуманитарного образования в процессе подготовки будущих специалистов технического профиля в вузе

В статье рассмотрена стратегия, содержание и ближайшие перспективы развития гуманитарного образования, от которых зависит направленность, характер и мировоззрение будущих специалистов профильных заведений высшего образования. Проанализированы проблемы подготовки будущих специалистов в отечественной педагогической практике технических ВУЗов, учитывая гуманитаризацию учебной среды.

Исследована роль гуманитарного образования в росте интегрированности современной образовательной системы в Украине и повышение качественных показателей образования в контексте европейской интеграции общества.

Ключевые слова: гуманитарное образование, интеграция общества, направленность, технический профиль.

Y. Khaladzy. The Problems of Teaching Humanities in Engineering Training at Higher

Education Institutions

In the article the strategy, the content and the near-term outlook of the development of education in humanities is considered on which the orientation, the character and the outlook of the students of higher educational institutions depends. The formulated purposes and tasks specify a place of humanitarian preparation in the system of technical university education – association of fundamental nature, formation of creative thinking and the philosophical principles of world outlooks. Orientation to these priorities has to promote formation of modern philosophy of technical education as interdisciplinary branch which includes valuable, humanitarian and ethical parameters which integrate natural and science, technical and humanitarian knowledge, widely uses traditions of world and domestic culture in the world. Proceeding from the role and functions of humanitarian preparation in modern society, the ideas of fundamentalization and humanization have to be laid in a basis of formation of its contents in the system of university education, that is the humanitarian preparation of university should not have narrow-purpose character.

Keywords: *education in humanities, integration of society, orientation, technical structure.*